

»Veljko je 27-letnik. Visok, temnolas, nežnih, malce bolnotrpnih(!) potez, ki jim daje neka trmasta odločnost privlačno mladeniško podobo tudi v situacijah, ki jih obvlada njegova moškost. Na videz ostane ravnodušen, priseben, ko da bi se trudil, da ne bi zasledili v njem čustva domotožja. Nemiren je, napet, dostopen za pretirano čustveno doživljanje pod težo neke moralne stiske.«

O Zorici: »Črnołaska — pred leti ji je umrla ljubljena mati, to jo je napravilo občutljivo, v določenih (!) situacijah pa tudi bolj samostojno, odločno.«

Avtorjeva karakteristika obeh junakov se žal le preveč zvesto ujema z neoklenjenim besedilom, ki ga oba junaka govorita.

Ta dramaturška analiza naj simpatičnemu avtorju ne zagreni nadaljnega ubadanja z dramatiko, marveč mu samo odpre oči za glavne čeri, ob katerih s tako usodno vztrajnostjo havarirajo slovenski dramski poskusi: sentimentalnost junakov in naivnost njihovih pogledov na družbo in svet. Dejali smo simpatičnemu avtorju, lahko bi tudi rekli odkritosrčnemu, osebno izpovednemu avtorju, kajti Zmavc v svojih dramskih delih čustveno ne slepari. Za njimi je povsod kak oseben doživljaj, ki ga je pretresel in ki mu ni dal miru, preden ga ni spravil v dialog. Toda dramatika je zelo objektiviran način pripovedovanja zgodb in avtorjevi osebni doživljaji morajo v njej dobiti splošnoveljavno podobo, splošno zakonitost ali tipičnost ljudi in dogodkov nekega časa in kraja.

Zmavčeve dramske epizode se je lotila režija Slavka Jana naravnost z očetovsko skrbnostjo. Tam, kjer je avtorju zmanjkalo dramskega diha, je vskočila režija z glasbenimi vložki, ki so spravili gledalce v tisto razpoloženje, ki ga je zahtevala logika dramskega poteka. In pa inscenacija Vladimira Rijavca, ki je pričarala patricijsko razkošno okolje, ki se v besedilu sicer omenja, ki ga pa v drami sami, v dialogu oseb ni zaznati.

Enako prizadevni so bili tudi igralci: Vida Juvanova (mati), Duša Počkajeva (Vanda), Elvira Kraljeva (Matilda), Majda Potokarjeva (Zorica), Lojze Potokar (Ali), Boris Kralj (Veljko), Pavle Kovič (Bojan) in Rudi Kosmač (raznašalec).

Vladimir Kralj

BERTOLT BRECHT, ŠVEJK V DRUGI SVETOVNI VOJNI

Tudi Brechtov »Švejk v drugi svetovni vojni«* je kot marsikatero Brechtovo odrsko delo zgrajen po oblikovnem načelu kabareta, ki je bil Brechtu tolikanj pri srcu, saj je ta ohlapna odrska oblika najbolj godila njegovemu epskemu gledališču in njegovemu načelu potujitve.

Vendar je v primeri z Brechtovim velikim, tragičnim kabaretom, kakršen je njegov »Kavkaški krog s kredoc«, »Švejk« zgoľ zabavno političen kabaret, tako imenovana mala gledališka umetnost terre à terre. Pa tudi v tej skromni in manj zahtevni odrski zvrsti se ne glasi več stari Brecht, ljudski sejmarski pevec, ki je s svojim bavarsko robotim humorjem znal še iz tako eklektične snovi ali motiva ostvariti izviren pesniški mit. Tokrat si namreč Brecht ni

* Uprizoritev ljubljanske Drame. Režija Franceta Jamnika, scena ing. arch. Nika Matula.

spodil samo snovi, marveč že kar ostvarjeni pesniški mit, ki mu pravimo Švejk Jaroslava Haška, in ta mit je vrhu tega presadil iz časa, v katerem je bil porojen, v čisto drugačno okolje. Tako se je Brechtu pripetilo nekaj podobnega kot Williamu Shakespearu, ko je svojega mitičnega junaka Falstaffa bajne na željo kraljice Elizabete presadil iz »Henrika IV.« v »Vesele žene Windsorske«, se pravi iz dvorno političnega okolja tragedije v malomeščansko okolje burke. Brez kraljevskega dvora in bližine princa in brez politike, kar vse tvori neogibno okolje Falstaffove komične veličine, je postal Falstaff v meščanski burki samo star razustnik in pohotnež plautovskega kova.

Haškov »Švejk« je izviren češki humorni mit, in kakor je vsak pesniški mit izraz neke konkretne zgodovinske in družbene situacije, tako se tudi Švejka ne da zamisliti brez avstro-ogrske monarhije v njenih poslednjih letih in brez njene tedanje družbe, to je brez avstrijskega plemstva, oficirskega zbora, upravnega in policijskega aparata in še brez neke okolnosti, ki je za Švejkov obstoj odločilna, namreč dejstva, da je bila ta pojemajoča država vzlic svojemu avtokratskemu absolutizmu vendarle pravna država. To dejstvo šele omogoča Švejku, da lahko razdira levo in desno svojo dvoumno posmehljivost. Švejkov humor je kakor humor Sancha Panse ali Falstaffa ljudski humor, da, celo razredno opredeljen humor, življenjska filozofija češkega drobnega človeka, rokodelca, malega obrtnika in malega trgovca (Švejk ni slučajno trgovec s psi), popolnoma neromantičnega in neherojskega, spoštljivega samo do kruha, ki je pridobljen z delom, sicer pa posmehljivega do vseh narejenih veličin, zlasti do nasilja nad človekom, do vojske in vojne. Tu je Brechtova zveza s Haškom in vendar je Švejk v drugi svetovni vojni, to je pod nacizmom, ne samo historično, marveč tudi psihološko nemogoč. Totalitarna diktatura, kakor je bil nacizem, nima humorja in že ob prvi Švejkovi komični dvoumnosti bi bil Švejk brez procesa likvidiran. Brecht se je tega zavedal, ko je položil šarfirerju ponovno na usta: »Čudim se, da te (Švejka) sploh poslušam, da se sploh ukvarjam s tabo« itd. Toda ne samo, da je Brechtov Švejk v drugi svetovni vojni psihološko neverjeten, ta Brechtov Švejk ima tudi mnogo manjši psihološki obseg. Haškov junak je zaokrožen človeški humor, ki ima odnos do vseh področij človeškega življenja. Brechtov Švejk pa je samo enoobrazni komični tip političnega kabareta ali, če hočete, Hanswurst politične »Haupt- und Staatsaktion«, ki se ji pravi Hitlerjevo kratkotrajno tisočletno kraljestvo.

Delo je uprizoril režiser France Jamnik s pomočjo scenografa Nika Matula kot pompozan kabaretski spektakel, domiselni zlasti v številnih medigrah, ki so pravzaprav idejno jedro te kabaretne improvizacije. Breme igre same je nosil v prvi vrsti Stane Sever kot Švejk. S svojo mimično igro in lokalno pobarvano komično dikcijo je častno reševal Švejkov humor v nešvejkovskem okolju. Uspešne politične karikature medigre so upodobili Branko Miklavec kot Hitler, France Prešetnik kot Göring in Janez Rohaček kot Goebbels, Krčmarico je igrala Mila Kačičeva, Balouna Josip Souček, Brettschneiderja Aleksander Valič, šarfirerja Boris Kralj, mladega Prohasko Drago Makuc in vojaškega kurata Pavle Kovič.

Vladimir Kralj